

РАТ У ЛИБИЈИ – ТОК, КАРАКТЕРИСТИКЕ И ЗАРАЂЕНЕ СТРАНЕ

Марко Павловић

Министарство одбране Босне и Херцеговине

Период после Другог светског рата, а посебно постхладноратовски период, карактеришу сукоби унутар самих држава и војне интервенције светских сила. Међудржавни ратови постали су реткост. Рат у Либији, који се водио током 2011. године, од народне побуне прерастао је у грађански рат. Интервенција НАТО-а такође је једна од карактеристика овог рата. У раду су хронолошким редоследом презентовани најважнији догађаји који су се дешавали током рата. Сам ток рата, ради лакше анализе, подељен је у три фазе. Његове карактеристике, а посебно његов материјално-технички фактор на тактичком нивоу, обрађен је у анализи. Последњи део рада садржи компаративни приказ учесника у оружаном сукобу: либијске оружане снаге, побуњеничке снаге и НАТО.

Кључне речи: *рат у Либији, рат, оружана борба, либијске оружане снаге, побуњеничке снаге, НАТО*

Увод

Простор Либије, као у осталом и већи део Северне Африке, био је под колонијалном влашћу Италије. Након стицања независности, крајем 1951. године, Либија постаје краљевина. Проналажење значајних нафтних резерви и приходи који су уследили од продаје, омогућили су Либији да се развије и стекне значајно богатство. И поред тога, незадовољство је настало због претеране концентрације националног блага у рукама краља Идриса и тадашње елите. Незадовољство је расло заједно са појавом насеризма и арапског национализма у Северној Африци и Блиском истоку. Првосептембарском револуцијом 1969. године на начело државе долази Муамер ел Гадафи.

Побуне народа у државама северне Африке и Блиског истока, познате као Арапско пролеће, нису заобишле ни Либију. У фебруару 2011. године, отпочели су протести против тадашњег вође Муамера ел Гадафија, који су убрзо прерасли у отворене сукобе. Противници Гадафија оформили су Прелазни национални савет, који је Генерална скупштина ОУН, 16. септембра 2011. године, признала као легитимног либијског представника. Као резултат последњих борби за Гадафијев родни град Сирт, Муамер ел Гадафи је жив је доспео у руке побуњеника и убрзо бива убијен. Снаге Прелазног националног савета успоставиле су власт на већини државне територије.

Ток и карактеристике ратних дејстава у Либији

Тачан почетак незадовољства, као и самих протеста против владавине Гадафија не може се са сигурношћу одредити. Сигурно је да су поједини догађаји, као и сама дешавања у држави, преувеличавани од једне од страна у конфликту, а минимизирана од друге стране. Примера је много на обе стране.

Рат у Либији је почео након што су се антивладино претворили у оружану побуну, а затим и у грађански рат између државних и побуњеничких снага. Сукоб прогадафијевих и антигадафијевих снага можемо поделити у три фазе. Прва фаза је трајала од средине јануара до 17. марта 2011. године, када је Савет безбедности ОУН донео резолуцију о успостављању зоне забране летова изнад Либије. Током друге фазе у сукоб се укључио и НАТО. Прекретница у сукобу је свакако заузимање Триполија од стране побуњеничких снага. Тим чином рат улази у трећу завршну фазу, коју је окарактерисала Гадафијева смрт, али и покушаји против удара Гадафијевих присталица.

Прва фаза рата

По извјештајима медија у свету, као и антигадафијски настројених медија из окружења, у периоду од 13. до 16. јануара, узнемирење због кашњења у изградњи кућа и зграда због корупције прерасло је у демонстрације у градовима Дерна, Бенгази, Бани Валид. Протестанти су упадали и окупирали стамбене јединице које је влада правила. Извештаји о повређеним особама били су различити. Хапшење једног истакнутог адвоката у Бенгазију, иначе критичара либијске власти, такође је имало утицаја на покретање демонстрација. Иако је Влада блокирала приступ Јутјубу на територији државе, након постављања снимака демонстрација, путем друштвених мрежа Фејсбук и Твитер упућен је позив да се широм Либије одрже демонстрације на којима ће се захтевати смена Гадафија, писање новог устава и опсежне политичке и економске реформе. „На интернету су се појавили снимци демонстраната како узвикују: Нема Бога осим Алаха! Муамер је непријатељ Алаха!“ и „Доле корупција и корумпирани!“.¹ Са друге стране, либијска званична новинска агенција није известила о демонстрацијама, већ само о скупу Гадафијевих присталица у Триполију, Бенгазију и другим градовима, од којих се на најмасовнијем окупило око 3.000 људи. Влада је покушала да предупреди немире предлогом о увећању плата службеника за 100% и ослобађањем 110 исламских екстремиста.

Такође, различити извори наводе да су демонстранти у граду Бенгази били наоружани ножевима и камењем, а друга страна је извештавала да је полиција употребљавала гумене метке и водене топове, па и хеликоптере ради разбијања демонстраната. Највероватније је да је дошло до сукоба присталица и противника Гадафија и да су се у сукоб умешале полицијске снаге.

Сукоби су се проширили по скоро свим градовима на северу земље. Како је пренела агенција АП, демонстранти и безбедносне снаге борили су се 20. фебруара за контролу над центром Триполија. Том приликом отворана је снајперска ватра са кровова зграда, а

¹ International Crisis Group, „Popular Protest In North Africa And The Middle East (V): Making Sense Of Libya“, Middle East/North Africa Report N°107, 6 June 2011, p. 3.

Гадафијеве присталице су из аутомобила у покрету отварале ватру из пешадијског наоружања на демонстранте. Организација за заштиту људских права „Хјуман Рајтс Воч“ саопштила је да је најмање 223 људи убијено у Либији током пет дана протеста. До краја фебруара велики број либијских дипломата „окренуло је леђа“ Гадафију, а од појединих је оптужен и за ратни злочин према либијском народу. Такође, и у самој Либији генерали су, као и министар унутрашњих послова, прешли на страну побуњеника. Ипак, Гадафи је у обраћању нацији, 22. фебруара, рекао да одбија да напусти земљу и да ће се борити до последње капи крви. Демонстранте је назвао „кукавицама и терористима“ који желе да земљу одвуку у хаос, и позвао своје присталице да их нападну. Владе земаља које су имале своје грађане на привременом раду у Либији започеле су њихову евакуацију.

Градови уз границу са Тунисом и Египтом постају главна упоришта побуњеничких снага. Због отвореног пустињског терена борби изван градова није готово ни било. Губитком Бенгазија, другог по величини града у Либији, и други градови попут Тобрука и Мисурате прелазе на страну побуњеника. Из Бенгазија побуњеници су покренули офанзиву према граду Бреги, који је познат по извориштима нафте. Извештаји медија са Блиског истока говорили су да је дошао крај режима који се распада и да је дошло до неизбежног. Ипак, почетни темпо напада побуњеника је ослабио. „После пада у окружење градова који су били под контролом побуњеника на западу Либије и брзог продора према истоку кроз лоше организовану одбрану слабо опремљених побуњеника, владине снаге су се припремале за напад на главно упориште побуњеничких снага Бенгази“.² Побуњеници су формирали Национални прелазни савет 27. фебруара и он ће имати улогу привремене владе. Такође, 1. марта је саопштено да је формиран Војни савет у Бенгазију.

Друга фаза рата

Савет безбедности ОУН изгласао је, 17. марта, резолуцију за успостављање зоне забрањених летова и заштите цивила, што је сигурно утицало на наставак операције заузимања Бенгазија од стране оружаних снага. Као резултат резолуције, либијска влада је, 18. марта, прогласила моментални прекид ватре. Међутим, на терену су борбе настављене.

Операцију успостављања зоне забрањених летова извеле су ваздухопловне снаге Француске, Велике Британије, САД и Канаде. У почетку су гађани положаји противваздухопловне одбране оружаних снага Либије, као и војни циљеви у околини градова под контролом побуњеника. То је омогућило побуњеницима да поново покрену офанзивна дејства из Бенгазија према западном делу државе. Тако су 26. марта заузети Ацдабија и Брега. Наредних дана побуњеници су ушли и у градове Бин Цавад и Сирт, али су се након офанзиве оружаних снага убрзо и повукли.

НАТО је 31. марта од САД преузео командовање војном интервенцијом. Поред војних циљева, снаге НАТО-а су 25. априла у ваздушном нападу уништиле део резиденције либијског вође Муамера ел Гадафија у предграђу Триполија. Бомбардовање невојних циљева (зграда телевизије, владина зграда, Гадафијеве резиденције) постаће уобичајен задатак за НАТО у наредним месецима. Битка за Мисурату, у којој је

² Christopher M. Blanchard, „Libya: Unrest and U. S. Policy“, *Congressional Research Service*, March 18, 2011, p. 3.

за два месеца живот изгубило на стотине људи, постала је главно жариште у борбама између побуњеника и Гадафијевих снага. Крајем априла, НАТО и побуњеници одбацили су Гадафијев позив на прекид ватре и преговоре. Већ тада је било јасно шта је њихов циљ – свргавање Гадафија са власти. Услови НАТО-а и побуњеника били су да Гадафи напусти земљу, са чим он није могао да се помири. Тако су пропадали и сви напори руске и дипломатије афричке уније за мирним решењем сукоба.

Почетком јуна, портпарол Општег народног комитета др Муса Ибрахим навео је да влада контролише подручје од Ацадије до Туниса и од мора до југа земље. Истовремено, побуњеници су саопштили да су остали без новца и средстава, а без борбене подршке НАТО-а нису могли напредовати. Ипак, стање на ратишту било је такво да нису била могућа напредовања ниједне од страна у рату, али, такође, ниједна није одустајала од борби. У неколико наврата Гадафијеве снаге покрећу нападе на Мисурату, али без успеха. Све то приморало је НАТО да појача нападе. Портпарол Генералштаба француске војске Тијери Бурхар је 29. јуна признао да је Француска испоручила оружје побуњеницима. На то је руски министар иностраних послова Сергеј Лавров упутио формални захтев за објашњење. У неколико наврата током јуна ракете НАТО-а погађале су циљеве у којима су жртве били цивили, посебно деца челиника либијске елите. НАТО је, са друге стране, оптуживао војску да се крије у цивилним областима. Крајем августа, Организација лекари за људска права оптужила је оружане снаге Либије да су користиле децу као живи штит од НАТО бомбардовања.

Америчка државна секретарка Хилари Клинтон средином јула саопштила је да су САД признале побуњенички Прелазни национални савет као легитимну власт, а исто је одлучило и више од 30 држава и организација укључених у Контакт групу за Либију. Побуњеници су, такође, добили приступ замрзнутом новцу од 30 милијарди долара, а одмрзнут им је и новац у Француској, Великој Британији и другим државама до краја августа.

Почетком августа поједине побуњеничке фракције су се међусобно обрачунавале због убиства главног команданта побуњеника генерала Абдула Фатаха Јуниса, који је претходно био оптужен за сарадњу са провладиним снагама.

Главне борбе током августа вођене су око градова Бреге, Завије и Мисурате. Побуњеници су намеравали да заузму Брегу, важан град у којем се налази нафтна индустрија којом би могли финансирати куповину наоружања и војне опреме. Истовремено, почеле су приче о расподели нафте међу компанијама које су раније имале потписане уговоре са Гадафијем (ЕНИ, Бритиш петролеум, Тотал, ОМВ). Крајем августа италијанска нафтна компанија Ени договорила је са побуњеницима наставак испорука природног гаса Италији.

Трећа фаза рата

Напад побуњеника на Триполи отпочео је 21. августа. Најжешће борбе водиле су се на војном аеродрому Митига. Док је НАТО бомбардовао Гадафијев резиденцијални комплекс Баб ел Азизија, хиљаде побуњеника се приближавало Триполију копненим и поморским путем. Следећег дана жестоке борбе су вођене око тог комплекса, а побуњеници су га заузели до 24. августа. Гадафи се током ноћи обратио нацији саопштивши да је повлачење из Баб ел Азизија тактички потез, пошто је комплекс срушен у 64 ваздушна напада НАТО авиона. Британски министар одбране Лијам Фокс изјавио је да

НАТО пружа обавештајну и извиђачку помоћ побуњеницима у потрази за Гадафијем и његовим синовима. Сам Муамер ел Гадафи позвао је своје присталице да се организују и ослободе Триполи. Такође, борбе су вођене на прилазима града Сирта.

Преузимање главног града Триполија од стране побуњеника имало је стратешке последице и направило је прекретницу у рату. Национални прелазни савет признао је велики број држава и организација у свету. Арапска лига прихватила је чланство Савета у тој организацији. Почетком септембра и Русија је признала побуњенике као легитимну власт у Либији, а САД су им ставиле на располагање 700 милиона долара замрзнутих средстава. Средином септембра појављивале су се, у неколико наврата, дезинформације о Гадафијевом изласку из државе. Борбе су се водиле у градовима Сирт и Бани Валид. Генерална Скупштина ОУН усвојила је резолуцију којом прихвата побуњенички Прелазни национални савет као легитимну власт у виду прелазне владе. Савет Безбедности ОУН ублажио је санкције и одредио успостављање мисије ОУН.

Крајем септембра француска нафтна компанија „Тотал“ најавила је да ће у року од две недеље постићи предратну производњу од 55.000 барела дневно. Обавештајне службе западних земаља усредсредиле су се на трагање за оружјем из војних складишта из бојазни да ће доспети у руке појединих терористичких организација. Званичници прелазне власти тврдили су да Гадафија скривају Туарези, који су окарактерисани као бедуинско племе пустињских ратника. Месец дана након пада Триполија и даље су трајали спорадични окршаји у граду, а амерички обавештајци упозоравали су о везама побуњеничких вођа са радикалним исламистима.

Почетком октобра сведоци у Сирту тврдили су да НАТО бомбардује насумичне мете и често погађа цивилне зграде. Од 25. августа гађано је 438 циљева у Сирту. НАТО је саопштио да је изненађен жестином отпора оружаних снага у том граду. У Бенгазију су избили сукоби међу фракцијама побуњеника, а наведено је, такође, да су се вршиле пљачке и паљевине кућа по Сирту.

Дана 20. октобра, саопштено је да је либијски вођа Муамер ел Гадафи заробљен недалеко од Сирта и убијен. Истовремено, објављен је Гадафијев тестамент у коме стоји: „Позивам следбенике да наставе отпор и боре се против страних агресора у Либији, данас, сутра, увек“. Следећег дана, објављено је да је сва пажња прелазних власти и западних обавештајних служби усмерена на лоцирање Сејфа ел Ислама.

Дана 31. октобра, из НАТО-а је саопштено да је за седам месеци изведено више од 26.000 борбених летова у којима је уништено 5.900 војних мета, укључујући 1.000 тенкова, оклопних возила и тешког наоружања. Сејф ел Ислам Гадафи је демантовао претходне наводе о предаји и рекао да су такве спекулације део пропагандне кампање и поручио: „Не одустајемо, победићемо или ћемо умрети“. Истовремено, саопштено је да је за новог либијског премијера изабран академик Абдул ел Рахим ел Киб. У поноћ је окончана ваздухопловна операција НАТО-а. Приликом покушаја преласка у Нигер 19. новембра, ухапшен је и Сејф ел Ислам Гадафи. Према неким информацијама тврдило се да су га издали водичи.

Крајем 2011. године избила је контрареволуција Гадафијевих снага познатих као Зелена армија под командом најмлађег пуковничког сина генерала Камиса Гадафија. Један од великих успеха његове тзв. Зелене армије био је ослобођење Бани Валида 29. јануара 2012. године, док су у фебруару и марту ослобођени и градови Ал Куфра и Сабха. Уз Зелену армију била су племена Туарег, Тоубу и Варфала.

Снаге у сукобу

Либијске оружане снаге

Организациска структура

Оружане снаге Либијске Арапске Џамахирије имале су три рода: копнену војску, морнарицу и ваздухопловне снаге. У њиховом саставу деловала је и народна полиција. „Није постојало министарство одбране, већ су снаге биле потчињене Гадафију“.³ Јединицама на терену командовао је Генералштаб. Бројно стање копнене војске било је око 50.000 људи. Од тог броја 25.000 су били професионални војници, а другу половину чинили су регрути. Територија Либије подељена је у 11 граничних и четири безбедносне зоне. Копнена војска имала је 18 пешадијских батаљона, 10 механизованих батаљона, 10 оклопних батаљона, шест батаљона за специјална дејства, 22 артиљеријска батаљона, седам артиљеријских дивизиона ПВО.⁴

Према извештајима неких западних медија, Гадафи је држао војску релативно слабом, због бојазни да ће извршити државни удар. Ипак, постојале су четири високо опремљене и обучене бригаде састављене од Гадафијевих саплеменика и људи из њему блиских племена. Једном од ових бригада командовао је Гадафијев син Камис, по коме је и сама бригада носила име „Камис бригада“. Полицијске снаге су, такође, биле добро обучене и опремљене. Према Саиф ал Исламију, разлог за демилитаризацију била су искуства из рата у Ираку. Гадафијеви су се надали да на тај начин неће бити оптужени за поседовање оружја за масовно уништавање и да ће избећи судбину која је задесила Ирак. Он је оптужио НАТО да је искористио слабости либијског система одбране и сугерисао другим државама да раде на модернизацији својих оружаних снага.⁵

Извештаји новинара говоре да су обе стране имале плаћенике у своји редовима, а посебно владине снаге. Побуњеници су афричке тамнопуте људе сматрали Гадафијевим плаћеницима и велики број их је страдао. Тачан број плаћеника није познат, али по неким изворима он се креће око 25.000. Сигурно је, ипак, да је већина имала минималну обуку. Пример је један заробљени плаћеник из Судана, који је до рата био возач у Триполију. „После двосатне обуке био је распоређен на ратиште.“⁶

Наоружање и опрема

Наоружање и опрема Либијских оружаних снага углавном је совјетског или источно-европског порекла и била је набављана током 70-их и 80-их година прошлог века. Санкције које су наметнуте Либији у каснијем периоду онемогућиле су модернизацију оружаних снага. Копнена војска поседовала је око 2.050 тенкова. Углавном су то били

³ Hanspeter Mattes, „Challenges to Security Sector Governance in the Middle East: The Libyan Case“, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2004, p. 13.

⁴ „The Military Balance 2009“, International Institute for Strategic Studies, London, p. 256.

⁵ „Gaddafi's son: Libya like McDonald's for NATO - fast war as fast food“, *Russia Today*, 1 July 2011.

⁶ Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory“, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011, p. 26.

тенкови Т-55 и мањи број Т-64 и Т-72. Такође, поседовали су око 2.000 оклопних транспортера и борбених возила пешадије совјетске и чехословачке производње. Што се тиче артиљерије, укупан број топова, хаубица и минобацача био је 2.421. У пешадијским јединицама најзаступљенија је била аутоматска пушка АК-47, као и совјетски ручни ракетни бацачи. Либијска авијација имала је 446 летелица совјетске, француске и југословенске производње. Сви авиони који нису били у рукама побуњеника уништени су у дејствима НАТО-а. Противваздухопловна одбрана је у свом саставу имала наоружање совјетске производње из 60-их и 70-их година прошлог века. Ратну морнарицу чинио је мањи броја фрегата, корвета и патролних бродова и имала је око 8.000 људи.

Поред ових јединица у саставу оружаних снага деловао је Револуционарни гардијски корпус са задатком заштите владе и Гадафија. Бројао је 3.000 људи који су били бирани из Гадафијевог племена из области града Сирта. Био је добро опремљен и обучен, а у саставу је имао тенкове и оклопне транспортере, као и ПВО наоружање. Командант корпуса био је Гадафијев рођак. Такође, „Снаге територијалне одбране, Народна милиција, могле су мобилисати до 40.000 војника“.⁷

Побуњеничке снаге

Организациска структура

Слободну либијску армију чиниле су снаге које су формирали побуњеници против Гадафија и либијске владе у ослобођеним градовима. Број војника у Бенгазију нарастао је до 8.000 људи. Национални прелазни савет који је имао улогу владе, преименовао је ове снаге крајем маја 2011. године у Националну ослободилачку армију Либије.

Побуњеничке снаге су у својим редовима првенствено имале цивиле (учитељи, студенти, адвокати, радници и сл.), али и пребегле професионалне војнике из оружаних снага који су им се придружили. Главну борбену снагу чинили су „shabab“ или млади људи, који су и отпочели и водили устанак. „Њихова структура се креће од уличара до студената универзитета; од незапослених, преко механичара, продаваца и радника у иностраним компанијама“.⁸

Такође, за поједине исламистичке радикалне групе се сматрало да су део побуњеничког покрета. Постоји тврдња да су у рату учествовале фракције џихадиста, укључујући ветеране из конфликта у Ираку, Авганистану и Пакистану. Ако их је и било, њихов број је био мали и имали су мали утицај на побуњенике. „Веровало се да је 'Либијска исламистичка борбена група' главна група Селафија џихадиста која оперише на простору Либије“.⁹ Ова група организована је после повратка либијских муџахедина из рата против Совјета и водили су борбу против Гадафија све време. Калкулисало се о броју од око 1.000 бораца, али њихова структура и организација биле су слабе због јаке владавине Гадафија. Ипак, снимци показују учешће џихадиста на

⁷ Исто, стр. 24.

⁸ Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory“, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011, p. 42.

⁹ Исто, стр. 43.

борбеним линијама широм Либије, а у Бенгазију је формирана Исламска армија. По другим изворима Либијци који су се борили у Авганистану преко Пакистана су се вратили у Либију да би се борили против Гадафијевих снага. Гадафијеви званичници су константно саопштавали да се на страни побуњеника боре чланови Ал Каиде. И званичници НАТО-а потврдили су да, према обавештајним подацима, постоје „мали трагови“ умешаности припадника Ал Каиде. Побуњеници су то оповргли.

У новембру 2011. године Национални прелазни савет имао је тежак задатак да од бораца Националне ослободилачке армије и припадника бивших оружаних снага формира нове оружане снаге које су назване Либијска национална армија. Задатак нових снага био је очување новог државног поретка и мира у држави разоружавањем локалних милиција и изградњом порушених инфраструктурних објеката. У мају 2012. године имала је 35.000 људи.

Наоружање и опрема

Наоружање у поседу побуњеника углавном је потицало из заузетих магацина оружаних снага Либије. Многи пребези су дошли са наоружањем – тенковима и ваздухопловима. Постоје индикације да су поједине државе наоружавале и опремале побуњенике војним униформама, заштитном опремом и телекомуникацијским уређајима. Пешадијско наоружање – јуришне пушке, ручни бацачи и ручно прављени минобацачи основна су опрема побуњеника, а у првим данима устанка нису имали ни то. „Током дизања устанка коришћени су булдожери са експлозивом за разбијање барикада“.¹⁰ По отпочињању сукоба, борци побуњеничког покрета имали су приступ и разноврсном тешком наоружању као што су борбени авиони, тенкови, оклопна возила и фрегате. Побуњеничке снаге заузеле су велики број магацина на истоку државе, али оружје које се налазило ту није било модерно, због тога што Гадафи није много веровао племенима у том делу државе. Њихова употреба била је ограничена због техничких недостатака и застарелости технике. Код НАТО савезника постојала је бојазан од пролиферације украденог оружја, због тога што су појединци сакривали различите ракетне системе да би их касније продали по већој цени. Због недостатка наоружања и опреме „одређене количине наоружања су испоручене побуњеницима углавном из Катара преко Туниса, али без великог утицаја на ток оружане борбе“.¹¹

НАТО снаге

Организациска структура

Након успостављања зоне забрањених летова, НАТО је преузео контролу над спровођењем резолуција СБ ОУН под именом „Operation Unified Protector“. На челу свих снага које су учествовале у операцији био је Штаб НАТО-а у Бриселу. Саму операцију водио је Врховни штаб савезничких снага за Европу из Монса у Белгији, којем је била потчињена

¹⁰ Исто, стр. 10.

¹¹ Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory“, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011, p. 46.

Команда савезничких заједничких снага из Напуља у Италији, надређена савезничким командама ваздухопловних снага из Измира у Турској и морнарици из Напуља у Италији. НАТО и земље чланице Алијансе јавно су одбијали и демантовали било какву намеру употребе копнених снага. Учешће у операцији узеле су следеће државе: Белгија, Бугарска, Канада, Данска, Француска, Грчка, Италија, Холандија, Норвешка, Румунија, Шпанија, Турска, САД и Велика Британија са укупно 260 различитих врста ваздухоплова и 21 пловилом и приближно 8.000 војника. У операцију су биле укључене и нечланице НАТО-а: Шведска, Јордан, Катар и Уједињени Арапски Емирати. Ипак, само осам чланица Алијансе учествовало је у борбеним дејствима. Летелице САД извеле су око 25% летова над Либијом; Француска и Велика Британија узеле су учешће са око 35% углавном борбених летова; док су 40% осталих летова извеле друге земље. Операција у Либији је прва војна кампања НАТО-а у којој снаге САД нису преузеле водећу улогу. Ипак, оне су најзаслужније за уништење либијског противваздухопловног система одбране, обезбеђивање логистичке подршке и прикупљање обавештајних података. НАТО је одиграо и важну улогу у самом заробљавању Гадафија, пошто су авиони Алијансе погодили његов конвој којим је покушао да побегне из опкољеног града Сирта.

Наоружање и опрема

Државе које су учествовале у операцији имале су различит удео. Тако је и са техником коју су распоредили у близини Либије. Што се тиче авијације преовладавали су ловци и ловци-бомбардери и то: *Ф-16* у наоружању оружаних снага Белгије, Данске, Грчке, Холандије, Норвешке, Уједињених Арапских Емирата, САД и Јордана; *рафал* и *мираж* у наоружању оружаних снага Француске, Уједињених Арапских Емирата и Катара; *торнадо* и *тајфун* у наоружању оружаних снага Велике Британије и Италије. Поред тога, у већем броју коришћени су транспортни авиони оружаних снага Канаде, извиђачки авиони *У-2* оружаних снага САД, осматрачки авиони оружаних снага Велике Британије, као и авиони *авакс* који припадају Алијанси.

Што се тиче употребе хеликоптера, у борбена дејства су уведена четири хеликоптера Велике Британије *АХ-1 алач*. Француска је распоредила релативно застареле моделе *СА-342 газела* који су у употреби од шездесетих година прошлог века и много модерније еурокоптере *тигар* и *пума*. Укупан број хеликоптера био је 20. Задатак хеликоптера било је ефикасније и прецизније дејствовање по Гадафијевим трупима, уз избегавање колатералне штете. Претпоставља се да су употребљени и за вођење тајних активности.

Употребљена пловила такође су се разликовала од државе која их је упутила. Углавном су то биле фрегате, неколико миноловаца и транспортних бродова. Француска је ангажовала још и носач авиона „Шарл де Гол“ и један носач хеликоптера; Италија носач авиона „Ђузепе Гарибалди“; Велика Британија разараче и носаче хеликоптера; а САД разараче, подморнице, амфибијске и транспортне бродове.

НАТО снаге извеле су 26.500 налета, укључујући преко 9.700 борбених летова. Уништено је преко 5.900 војних циљева, укључујући 400 артиљеријских оруђа и ракетних лансера и преко 600 тенкова и оклопних возила. Контролисани су поморски путеви површине 61.000 квадратних миља и заустављено је 3.100 пловила, а 300 пловила је претражено.¹²

¹² North Atlantic Treaty Organization, „Fact Sheet: Operation Unified Protector - Final Mission Stats“, 02. Nov. 2011.

Карактеристике рата у Либији

Узроци рата

Побуне које су захватиле државе Северне Африке и Блиског истока крајем прве и почетком друге деценије 21. века нису заобиле ни Либију. Такозвано „Арапско пролеће“ означено је као социјална револуција. Постоје различита мишљења о узроцима побуне у Либији која је прерасла у ратна дејства.

Поједини извори наводе да је побуна избила због све већих социјалних разлика у народу, иако је идеологија Гадафијеве владе био арапски социјализам. Пре рата, либијска економија је почивала на извозу енергената, чиме је остваривала приход од 95%. Просечан годишњи доходак по глави становника био је 12.000 долара и био је један од највиших у Африци. Ипак, постоје тврдње да су разлике у животном стандарду становника биле велике, а основни проблем била је незапосленост. „Држава са таквим националним богатством нема велике потребе за високим порезима од других индустријских грана и последица је мања жеља за развојем средње класе. Да би сломила сваку опозицију, таква влада може да користи средства од националних ресурса како би понудила услуге народу, или онима који подржавају владу.“¹³ „Економски показатељи или писменост од 87% показују да је Либија развијенија у односу на Тунис и Египат“.¹⁴ Супротно од тога, индекс перцепције корупције је у 2010. години био 2,2, чиме Либија лошије стоји у односу на ове две државе. Ова специфична ситуација створила је велике контрасте међу добро образованим људима жељним демократизације и промена у понашању власти (корупција, политички систем).

Разлика се осећала и на релацији „незадовољни“ исток – „повлашћени“ запад државе. Земља се није развијала подједнако, тако да су источни делови били запостављени и постајали су сиромашнији током спровођења Гадафијевих економских начела садржаних у „Зеленој књизи“.

Ту су, такође, и оштрије критике на рачун Гадафијевог начина владања; расипање моћи да би осигурао да нико не може бити претња његовим правилима резултирало је великим етничким, социјалним, статусним и племенским поделама. Из иностранства су стизале оптужбе да је зарада од продаје нафте трошена, поред осталог, и за спонзорисање милитантних и терористичких напада по свету. Гадафи је имао и опозицију која је деловала из иностранства, а његови противници били су и радикални исламисти, незадовољна омладина, активисти за људска права и сл.

Са друге стране, узроци рата траже се у односу великих сила (посебно појединих државе Европске уније) према контроли природних ресурса, нафте и воде¹⁵. Постоје процене да је готово четвртина увоза нафте за поједине државе западне Европе из Либије. Налазишта нафте која су национализована 1969. године дата су под концесију европским компанијама. Истицање концесија које не би биле продужене поклапало се

¹³ Mohammed Ali Alayli, „Resource Rich Countries and Weak Institutions: The Resource Curse Effect“, *Professor Karp EEP 131*, December 4, 2005.

¹⁴ Ammar Maleki, „Uprisings in the Region and Ignored Indicators“, <http://www.roozonline.com>, February 8, 2011.

¹⁵ Ivona Živković, „Tajni monetarni rat – Gadafi protiv Potšilda?“, <http://www.ivonazivkovic.net>, 22. 07. 2011. године.

са спекулацијама о Гадафијевим намерама да оснује Афрички монетарни фонд и уведе нову валуту – златни либијски динар. На тај начин Међународни монетарни фонд био би заобиђен при инвестирању у државама афричког континента. Вероватна намера била је да кредити Афричког монетарног фонда немају камату. Такође, економски јака Кина постала је главни трговински партнер Гадафијевој Либији. Кина која бележи стални економски раст зависна је од енергената, посебно нафте. Сматра се да је свргавање Гадафија са власти имало за циљ и удаљавање Кине од либијске нафте.

Присталице овог мишљења питају се зашто су агенти ЦИА и МИ6 око Либије плели мрежу већ тридесет година. Јер, Либија је била веома просперитетно социјалистичко друштво, практично без криминала и насиља, у којем су сви имали бесплатну здравствену заштиту и школовање, са малом незапослености и у којој је 2010. године сваки становник на поклон добио 500 долара.

Искуства из рата

Пре дизања устанка опозициони покрет у Либији често је био категорисан као исламистички, ројалистички или као секуларно-националистички. „Њихове активности су углавном биле лимитиране због дезорганизације, ривалства и идеолошких разлика“. ¹⁶ Убиства и међусобне борбе побуњеника показују да они нису имали јаку међусобну везу, већ их је на окупу држао исти циљ – свргавање Гадафија. Када је тај циљ испуњен дошло је и до подела међу побуњеницима и племенима.

Спонтаност либијске побуне такође је његова слабост. „Унутар националне ослободилачке војске линија командовања и контроле је више хаотична него структурисана“. ¹⁷ То је била велика препрека у стварању услова за напад на Гадафијева упоришта и експлоатацију блиске ваздухопловне подршке. „На терену је постојала мешавина различитих јединица са ниским тактичким капацитетом за вођење једног свеобухватног рата“. ¹⁸ Недостатак вођа, система командовања и контроле, средстава за комуникацију на бојишту и организованог ланца снабдевања, карактеристике су ове војске у почетним месецима рата. Многе јединице оперисале су самостално, а посебно *shabab*. Као резултат брзих маневарских способности и координираних напада либијских оружаних снага, опозиционе снаге често су вршиле безглава повлачења, посебно у току прве фазе рата. Ипак, и са борбеном подршком НАТО-а, операције су биле релативно споре и са тешким борбама. Мисурата је, на пример, била у окружењу три месеца да би побуњеници одбили владине снаге тек након што су је месец дана бомбардовали авиони НАТО-а.

Тактичка немоћ побуњеника била је главна препрека за брзо окончање рата. И поред јаких НАТО удара, опозиционе снаге су показале слабе капацитете да изврше било какве операције изван својих упоришта или да искористе предности ваздухопловне подршке у својим нападима. „Недовољни и краткотрајни курсеви и обуке у трајању од седам дана покривали су углавном основно руковање наоружањем са мало времена потрошеног на

¹⁶ Christopher M. Blanchard, „Libya: Unrest and U. S. Policy“, *Congressional Research Service*, March 18, 2011, p. 9.

¹⁷ Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory“, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011, p. 39.

¹⁸ Исто, стр. 38.

тактичка увежбавања“.¹⁹ „Побуњенике је карактерисао недостатак знања и разумевања основа офанзивне и дефанзивне борбе и организовања ватрене подршке. Неспособност да се задрже достигнуте линије или непримењивање основних одбрамбених техника као што је укопавање узроковало је велики број жртава“.²⁰ Огромне количине муниције често су трошене, без покушаја да се погоди циљ. „Снимци побуњеника показују слабо познавање у руковању наоружањем и дисциплину отварања ватре“.²¹

Лимитирана спољашња подршка у опремању и обучавању такође је ограничавала њихове способности. Побуњеници су у борби користили ручно израђиване ручне ракетне бацаче и друго пешадијско наоружање, као и разноврсне импровизоване експлозивне направе. Представници побуњеничке стране често су изјављивали да је њихова неспособност да воде битке са лојалистичким снагама функција њиховог неадекватног наоружања, али то није сасвим тачно. Опозиционе снаге су без сумње имале огромне губитке због дефицита у наоружању, посебно како је конфликт текао, и често је извештавано о смањивању залиха опреме и муниције. Ипак, примећено је да побуњеници у Ираку и Авганистану користе исту опрему против много боље тактички обучених и технолошки опремљенијих ОС САД и коалиционих партнера, и остварују боље резултате у борби.

„Постоје бројни примери необучености. Ипак, извештаји говоре о употреби Google Earth програма за одређивање координата приликом гађања ватреним системима програма Skype за комуникацију“.²² Такође, побуњеници су путем друштвене мреже Twitter слали координате Гадафијевих снага НАТО-у и на тај начин асистирали у гађању, иако је непровереност података представљала проблем. Организовано је и више импресивних диверзија и саботажа, али су оне биле резултат појединачна пре него организације побуњеника. „Један телеком монтажер помогао је побуњеницима да отму Гадафијеву комуникациону мрежу и успоставе сопствену телефонску и интернет мрежу“.²³ Уз то, незванични и непотврђени подаци говоре да су Катар и Египат узели учешћа у опремању и обучавању побуњеничких снага.

„Постоје извештаји да побуњеници не поштују људска права, укључујући егзекуције на бојишту, репресивне нападе и друге врсте насиља. У прилог томе говори мали број заробљеника у односу на раније извештаје у којима се тврдило да је заробљено хиљаде војника и плаћеника. Заробљени војници су понекад рањавани у стопала да би се онемогућио њихов бег“.²⁴

Либија није од виталног стратегијског интереса САД; она се заправо налази у европској стратешкој орбити. Међутим, она је важан извозник енергената за Европску унију, а неуспех НАТО интервенције на дуге стазе може имати импликације на америчке регионалне и међународне интересе.²⁵

¹⁹ Исто, стр. 41.

²⁰ Исто, стр. 39.

²¹ Исто, стр. 39.

²² Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory“, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011, p. 39.

²³ Исто, стр. 39.

²⁴ Исто, стр. 40.

²⁵ Caroline D. Krass, „Authority To Use Military Force In Libya“, *Opinions of the Office of Legal Counsel in Volume 35*, 2011.

По резолуцијама Савета безбедности ОУН 1970. и 1973, НАТО снагама је одо-брен мандат да обезбеде зону нелетења и примене све неопходне мере да зашти-те цивиле. НАТО описује своју мисију садржану у три елемента: ембарго на оружје, зона забране летова и акције заштите цивила од напада или претње напада. Генерални секретар НАТО-а Расмунсен објавио је да ће се операције наставити све до испуњења следећих услова – 1) потпуно завршетка свих напада на цивиле; 2) до повлачења Гадафијевих војних снага и осталих снага у њихове базе и 3) до оства-ривања хитног и безусловног хуманитарног приступа људима који имају те потре-бе. Алијанса је спроводила ембарго на наоружање покривајући поморске прилазе Либији, али није била у стању да обезбеди копнене.

Са друге стране, постоје оптужбе да су се НАТО снаге ставиле у службу једне од страна. Зауостављање напредовања либијских оружаних снага које су рапидно напредо-вале према престоници опозиције Бенгазију било је од круцијалног значаја да не дође до тоталног пораза опозиционих снага. Први француски удар био је удар на Либијске снаге које су напредовале, а не на ПВО положаје. Ваздухопловни удари пренесени су време-ном са напада на маргиналне мете да би били спречени напади на цивиле, на нападе на владине и Гадафијеве објекте, укључујући и резиденције. Наводи се да то показује да су НАТО снаге подржавале једну страну у грађанском рату и хтеле осигурати успех у њему.

По другима, НАТО снаге су временом тешко проналазиле војне мете, као и логи-стичке ланце снабдевања, па су прешле на гађање Гадафијевог резиденцијалног ком-плекса у Триполију. „Многе јединице либијских оружаних снага су имале главне ко-мандне центре унутар комплекса. Ту је било седиште и Гадафијеве личне обавештајне агенције“.²⁶ Званичници НАТО-а порицали су да је Гадафи мета напада, и говорили су да су напади усмерени на доношење довољне штете да убеди Гадафија и његове савет-нике да се одрекну власти. Истовремено, Гадафи који није имао где да избегне, а оптужен пред међународним кривичним судом, није имао другог избора осим рата.

Спровођење мисије такође је успоравано због изостанка заједничке акције унутар алијансе. У почетку је мали број земаља узео учешће у операцијама у Либији. Многе чланице су се позивале на јаке политичке препреке за учешће у операцији или ограни-чења војног учешћа. Француска је преузела вођство у кинетичким акцијама и узела је учешће у 20% укупних активности и око 30% свих напада ваздух–земља, укључујући високо профилисане нападе, као што је онај који је уништио либијску фрегату класе *Кони*. Такође, без учешћа САД операција над Либијом би се вероватно кретала у другом смеру. „Одлука САД да увећају учешће у операцији са авио-танкерима који допуњују авионе горивом у лету, дозволили су борбеним авионима НАТО-а да увећају своје при-суство у либијском ваздушном простору за око 30%“.²⁷ Самим тим, постоје и многе при-медбе на планирање операција НАТО-а. Оптимистична очекивања савезничких снага на почетку конфликта нису била реална. „Реално војно планирање умерено је са дана и недеља на недефинисане месеце, а упорност и чврстина Гадафијевих снага троше ресурсе НАТО-а“.²⁸ Други показатељ је темпо удара НАТО снага. „До јуна 2011. године,

²⁶ Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory“, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011, p. 25.

²⁷ Исто, стр. 50.

²⁸ Исто, стр. 6.

НАТО је извео преко 10.000 борбених летова и скоро 4.000 удара; у периоду између 31. марта и 15. јуна дневни просек је око 54 удара. Поредићи са интервенцијом на СРЈ на територији Косова и Метохије просек дневних удара је мањи и креће се између трећине и половине. Такође, треба додати да удари из ваздуха упућују да они имају намеру да идентификују мете и вежу их, али не уз неопходну употребу муниције. Даље, мисија НАТО-а не изједначава се са мисијом удара.²⁹ Такође, генерални секретар Гејтес био је више него незадовољан приступом и учешћем НАТО партнера у мисији. Иако је сукоб био у европском суседству, мање од половине држава није имало жељу да учествује у мисији без неког чврстог разлога (смањење буџета је определило да Велика Британија учествује са 18 борбених авиона). Такође, он је нагласио да су „обавештајни капацитети НАТО оперативног центра мали, и да уместо планираних 300 борбених летова дневно подржавају само 150“.³⁰ На то је Бела кућа изјавила да САД учествују са уделом од 70% обавештајних средстава савезника у мисији. „Почетком јуна секретар је позвао на веће учешће Немачке, Пољске, Холандије, Турске и Шпаније у операцији, а похвалио је учешће Белгије, Канаде, Норвешке и Данске“.³¹

Борбени хеликоптери имали су дужност да уништавају циљеве унутар урбаних зона, где је НАТО имао страх од изазивања колатералне штете уколико употреби авионе. Њихова способност да пруже ватрену подршку у таквом окружењу, на другој страни излаже их рањивошћу од преносних противваздухопловних система, ручних бацача и пешадијског наоружања. Циљ увођења хеликоптера је стварање зоне раздвајања од 16 километара око града Мисурата. И порад тога, либијске оружане снаге гађале су тај град ракетама типа *град*. Уз то, „у борбама су употребљене ХАП верзије Тигар хеликоптера који су опремљени митраљезима и ракетама Мистрал ваздух-ваздух, што их чини мање корисним у противоклопној борби, већ пре за извиђање, ватрену подршку и дужности пратње. Такође, један од првих задатака борбеног хеликоптера Апач је било уништавање стационарног, небрањеног радарског положаја којег борбени авиони вероватно нису успели да униште“.³²

НАТО снаге поставиле су себи екстремно високе стандарде по питању избегавања цивилних жртава, тј. колатералне штете. Али, проблем је био коришћење људског „живог штита“ и постављање ватрених положаја у насељеним подручјима, као и употреба културног наслеђа под заштитом УНЕСКО-а у те сврхе. Побуњеници су такође изразили фрустрације због стриктних мера НАТО-а приликом бомбардовања, тврдећи да на тај начин контролишу покрете побуњеничких снага и онемогућавају им прављење независних тактичких напредовања из страха од уласка у „НАТО црвену линију“ на бојишту. НАТО је такође одбио да изводи блиску ваздухопловну ватрену подршку. Један званичник НАТО-а је изјавио да „ми не можемо бити њихова ваздушна подршка. Ово је народни устанак, и треба да се развија као такав на неутралан начин“.³³ НАТО је као реакцију на релативно спор темпо напре-

²⁹ Исто, стр. 50.

³⁰ Исто, стр. 53.

³¹ Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory“, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011, p. 55.

³² Исто, стр. 54.

³³ Исто, стр. 55.

довања побуњеника, а и да би избегао Њорсокак, проширио спектар циљева за гађање и подстакао сумње да намерава да убије Гадафија и њему блиске сараднике. Такође, константно је негирао тврдње да је сам Гадафи мета, тврдећи да је циљ вршење притиска над њим. „Заговарана је прича да су напади усмерени на деградацију борбене снаге либијских оружаних снага уништавањем њихове способности комуникација, логистике и ланца снабдевања“.³⁴ После бомбардовања резиденције Гадафи се повукао из јавности, тј. престао је да се вози по Триполију у колонама аутомобила и пружа личну подршку својим присталицама. Са друге стране, убиство Гадафија обезглавило би њему лојалне снаге, а вакуум у командовању тим снагама не би могли надоместити ни његови синови. Управо то се и догодило.

Што се тиче употребе копнених снага НАТО-а све чланице су се противиле тој идеји. Свакако, остављена је могућност употребе спасилачких тимова у случају обарања авиона. Ипак, постоје докази да су на тлу Либије боравили тимови за везу који су покушавали да унапреде организацију, комуникацију и логистику побуњеничких снага дајући им савете, али засигурно и обављајући обавештајне послове.

Како год, циљеви НАТО-а почели су да се остварују током времена и операција је окончана са успехом. „Нема јаких доказа да су удари из ваздуха допринели промени власти. Удари на Косову се често користе за поређење, али постоје и различности. Гадафи и Милошевић се не могу поредити, јер је Гадафи био изричит да остане на власти и по цену смрти“.³⁵

По избијању побуне и њеним распламсавањем полицијске снаге нису биле способне да је угуше у зачетку и заведу ред и мир. Ангажовање оружаних снага у првој фази сукоба дало је резултате и побуњеници су истерани из многих градова, а у другим су били у окружењу. Свакако да су у том тренутку либијске оружане снаге биле надмоћније и у погледу људских и у погледу материјално-техничких ресурса. Покретањем НАТО операција, либијске оружане снаге су морале направити тотални заокрет у вођењу оружане борбе. И поред чињенице да су инфериорнији у сукобу са НАТО-ом, офанзивна дејства прогадафијевих снага нису довођена у питање дуго времена. На тактичком и оперативном нивоу либијске оружане снаге настојале су да буду постављене у веома растреситом поретку, али су изводиле и неопходне концентрације трупа и прилагођавале се потребама бојног поља. „НАТО снаге су посебно гађале елитне јединице оружаних снага Либије, као што је Камис бригада, која је описана као примарни елемент заштите режима. Као резултат тога, велике формације су подељене у мање потчињене јединице које су биле способније да избегну НАТО ваздухоплове. На пример, само три тенка су подржала јединице командоса у почетку заузимања града Рас Лануф“.³⁶ Маскирање је извођено мешањем са цивилним становништвом и превоженом у цивилним возилима. Иако су и током НАТО удара Гадафијеве снаге користиле оклопно-механизована средства и артиљерију, тежили су да у конфликт уведу асиметрију. Тако су у условима НАТО удара много ефикаснија била цивилна возила са куполама БВП-а или наоружана

³⁴ Исто, стр. 55.

³⁵ Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory“, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011, p. 53.

³⁶ Исто, стр. 23.

саћастим носачима ракета са авиона, него тенк Т-72. Њихова надмоћност у тактичким способностима у односу на побуњенике дозвољавала им је да се задрже у важним градским центрима на западу земље, као што су Брега, Сирт и Триполи. Са друге стране, дугогодишње санкције и немодернизовање оружаних снага узело је свој данак. У другом периоду друге фазе рата ланац снабдевања је ослабљен до те мере да су моторна возила оружаних снага остала без погонског горива.

Закључак

Рат у Либији је још један у низу ратова карактеристичних за последњу деценију 20. века и прву деценију 21. века: сукоб грађана једне државе, интервенција снага НАТО-а под мандатом СБ ОУН и утицаји околних држава на зараћене снаге, али без међудржавног сукоба. Без обзира на све, узроци рата су сигурно и тежња за контролом природних ресурса, али и жеља за демократизацијом друштва. Самим тим, најбројније и најжешће битке водиле су се око пет највећих центара нафтне индустрије на „незадовољном“ истоку државе: Ес Сидр, Брега, Рас Лануф, Тобрук и Зетина. Што се тиче самог начина вођења оружане борбе могуће је сагледати различите улоге у којима су се налазиле зараћене снаге кроз фазе рата. На пример, либијске оружане снаге су из једне надмоћности у првој фази рата извршиле веома брз одлазак у асиметрију током друге фазе. Операција НАТО-а се, и поред несугласица међу савезницима, може сматрати успешном за ту организацију, јер је пре свега сачувала јединство унутар Алијансе. Ипак, без учешћа САД, а посебно материјално-техничких и обавештајних капацитета, рат би се засигурно продужио за одређено време. Побуњеници су остварили свој циљ и поред бројних препрека, како спољашњих тако и унутрашњих. Јасно дефинисан циљ за освајање главног града донео је политичко признање у свету, а заробљавање и убиство Гадафија обезглавило је противника.

Контрола нафтних ресурса играће главну улогу у послератном периоду, а уништена инфраструктура утицаће на продубљивање економске кризе. Нова влада би морала унапредити способност да води Либију према једној репрезентативној влади на начин да ће превазићи племенске и регионалне поделе и побринути се за интересе мањинских етничких група. Уколико се не задовоље социјална и економска очекивања становништва Либије могуће су нове кризе, па и ратови на овој територији. Потенцијалну опасност представљају и радикални исламистички покрети који су ослобођени Гадафијевих стега.

Литература

1. Adrian Johnson And Saqeb Mueen, „Short War, Long Shadow – The Political And Military Legacies Of The 2011 Libya Campaign“, Whitehall Report 1–12, *Royal United Services Institute For Defence And Security Studies*, UK, 2012.
2. Ammar Maleki, „Uprisings in the Region and Ignored Indicators“ <http://www.roozonline.com>., February 8, 2011.
3. Caroline D. Krass, „Authority To Use Military Force In Libya“, *Opinions of the Office of Legal Counsel in Volume 35.*, 2011.

4. Christopher M. Blanchard, „Libya: Unrest and U. S. Policy”, *Congressional Research Service*, March 18, 2011.

5. Emily O'brien And Andrew Sinclair, „The Libyan War: A Diplomatic History February – August 2011”, *New York University, Center On International Cooperation*, August 2011.

6. Hanspeter Mattes, „Challenges to Security Sector Governance in the Middle East: The Libyan Case”, *Centre for the Democratic Control of Armed Forces*, Geneva, 2004.

7. International Crisis Group, „Popular Protest In North Africa And The Middle East (V): Making Sense Of Libya”, *Middle East/North Africa Report N°107*, 6 June 2011. 8. Živković Ivona, „Tajni monetarni rat – Gadafi protiv Potšilda? ”, <http://www.ivonazivkovic.net>, 22.07.2011.

9. Mohammed Ali Alayli, „Resource Rich Countries and Weak Institutions: The Resource Curse Effect”, *Professor Karp EEP 131*, December 4, 2005.

10. North Atlantic Treaty Organization, „Fact Sheet: Operation Unified Protector – Final Mission Stats”, 02. Nov. 2011.

11. „The Military Balance 2009”, *International Institute for Strategic Studies*, London, 2009.

12. Varun Vira and Anthony H. Cordesman, „The Libyan Uprising: An Uncertain Trajectory”, *CSIS Burke Chair in Strategy*, 20 June 2011.